

SİCİL KAYDI İŞİĞİNDA BOĞAZLIYAN KAYMAKAMI

MEHMED KEMAL BEY'İN HAYATI

Nejdet BİLGİ

A. Ermeni Tehciri ve Mehmed Kemal Bey

XIX.yüzyılın son çeyreği, Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Ermeniler'in sürekli isyan halinde buldukları bir dönem oldu. Yabancı devletlerin de desteğini alan Ermeniler, Devlet'e zor günler yaşattırlarsa da emellerine ulaşamadılar.

II. Meşrutiyet'in ilânıyla bir süre sessiz kalan Ermeniler, I. Dünya Savaşı'nı bağımsızlık elde etme yolunda iyi bir fırsat olarak gördüler (1). Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilân etmesinin ardından, Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde Türk hakına karşı saldırılara geçtiler. Savaşın başlamasıyla birlikte, gönüllü gruplar hâlinde Rus kuvvetlerinin yanında yer aldılar. Rus kuvvetleri Ermeniler'in yardımıyla işgal alanını genişletirken, Ermeniler de Türk halkına ve ülkesine büyük zarar verdiler (2).

Dönemin hükûmeti, birkaç cephede birden savaş hâli devam ederken, ülke içinde savunmadan yoksun halkın Ermeni saldırılarına maruz kalması ve Ermeniler'in Devlet aleyhindeki faaliyetleri sebebiyle, birtakım tedbirler almak zorunda kaldı. Önce, Ermeni kuruluşlarını kapatma, silahlarını toplama ve Devlet aleyhinde faaliyette bulunanları tutuklama yoluna gidildi (24 Nisan 1915) (3). Bu tedbirlere rağmen, Ermeniler'in tutumlarında bir değişiklik olmadı. Bu durum, Osmanlı idarecilerini daha etkili bir tedbir almaya sevk etti ve 27 Mayıs 1915 tarihinde Ermeniler'in buldukları yerlerden alınarak, ülke içinde başka bir yere, geçici olarak yerleştirilmeleri kararı alındı (4).

Daha sonra "Tehcir Kanunu" olarak anılmaya başlayacak olan kararın uygulanması, birçok güçlüklerle gerçekleşti. Bu kararın uygulanması sırasında, isyan

-
- 1) Ahmed Refik, "Türkler'in Harb-i Umûmi'ye girmesi Ermeniler için halâs ve İstiklâl mebdei..." olarak görüldüğünü ve Ermeniler'in "Balkan Harbi'nde acı bir mağlûbiyete uğrayan Türkler'in Cihan Harbi'nde hiçbir muvaffakiyet kazanamayacakları..." düşüncesinden hareket ettiklerini vurguluyor. Ahmet Refik, *İki Komite İki Kıtai*, İstanbul, 1919, s. 44-45.
 - 2) Salâhi R. Sonyel, "Tehcir ve Kırımlar konusunda, Ermeni Propagandası Hristiyanlık Dünyasını Nasıl Aldattı", *Belleten*, C. XLI/161, Ankara, 1977, s. 143-144.
 - 3) **Ermeni Komiteleri'nin A'mâl ve Harekât-ı İhtilâliyesi -İlân-ı Meşrutiyet'ten Evvel ve Sonra-**, Haz. H. Erdoğan Cengiz, Ankara 1983, s. 305; Esat Uras, **Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, İstanbul 1987 (2.b.), s. 605; Kâmuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Ankara 1985 (3.b.), s. 213.
 - 4) "Vakt-ı seferde icraat-ı hükûmete karşı gelenler için cihet-i askeriyeye ittihaz olunacak tedâbir hakkında kanun-ı muvakkat" adını taşıyan kanun metni için bkz, **Ermeni Komiteleri'nin ...**, s. 306; Uras, a.g.e., s. 605; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. III/3, Ankara 1983 (2.b.), s. 40.

hâlinin devam ettiği ve tehciire razı olmayan Ermeniler'in de isyan edenlere katıldığı bilinmektedir. Tehcir kararı ve ortaya çıkan isyanlara karşı alınan tedbirler, günümüze kadar ulaşan Ermeni iddialarında "katliam" olarak yer almıştır. Kararın, Ermeni isyanlarının yoğun olduğu bir sırada uygulanması, isyan eden Ermeniler'e karşı alınan tedbirlerin, tehcir uygulaması dahilinde gösterilmesini ve istismarını kolaylaştırdığı anlaşılmaktadır.

Ermeni tehciri sırasında değişik sebeplerden dolayı nüfus telefâtının olduğu bilinmektedir. Ancak, bu telefât hiçbir şekilde Türk devleti ve milletinin arzuladığı veya plânladığı bir katliam değildir (5). Savaşın getirdiği olumsuz şartları kendi emellerine ulaşmada araç olarak kullanmak isteyen Ermenilerle, devletin güvenlik kuvvetleri ve kendi varlığını sürdürmek isteyen, savunmadan yoksun Türk halkının çatışması, pek çok Türk'ün olduğu gibi bir kısım Ermeni'nin de ölümüne sebep olmuştur. Kaldı ki bu dönemde Ermeni saldırılarına maruz kalarak öldürülen Türkler'in sayısı, öldürüldüğü iddia edilen Ermenilerle ilgili abartılarak verilen sayıların çok üstündedir. Tehcir sırasında meydana gelen ölümlerin, hastalık ve iklim şartları gibi başka sebepleri de vardır. Bunların dışında göç kafilelerini sevk etmekle görevli olanların zaman zaman görülen suistimalleri de söz konusudur (6). Ancak, suistimalleri belirlenenlerin divân-harplere verilerek gerekli cezalara çarptırıldıkları da bilinmektedir (7).

Alınan bütün tedbirlere rağmen ortaya çıkan suistimaller ve bazı şikâyetlerin, daha sonraları muhtelif istismarlara kaynaklık etmesi önlenemedi. Aslında Osmanlı Devleti meydana gelebilecek muhtemel suistimallerin, aleyhinde propaganda malzemesi olabileceğini dikkate alarak sertlikten kaçınmıştı (8). Buna rağmen İtilâf Devletleri, tehciri "katliam" olarak adlandırmışlar, bundan, kararı alanları ve uygulayanları sorumlu tutacaklarını açıklamışlardı (9).

Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup olarak çıkması ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamasıyla birlikte İtilâf Devletleri -ve onlardan güç alan Ermeniler-, Ermeni tehciri hususunda Osmanlı Devleti'ni hesaba çekmek istediler. Dönemin Osmanlı idarecileri yenilginin getirdiği olumsuz havanın etkisiyle, İtilâf Devletleri'nin hoşgörüsünü sağlamak, Osmanlı Devleti'nin bu kötü duruma düşmesinden sorumlu tuttıkları savaş dönemi idarecilerinden hesap sormak ve Ermeni tehciri ile ilgili davalara bakmak üzere olağanüstü mahkemeler kurma yoluna gittiler. Bu mahkemelerden en etkiliisi İstanbul'da

5) Bkz. Salâhi R. Sonyel, " Yeni Belgelerin Işığında Ermeni Tehcirleri ", **Bellekten**, C. XXXVII/141, Ankara 1972, s. 38-41.

6) Sonyel , a.g.m., aynı yer.

7) Nejat Göyünç, **Osmanlı İdaresinde Ermeniler**, İstanbul, 1983, s.20.

8) Uras, a.g.e., s.618.

9) Uras, a.g.e., s.606; Gürün, a.g.e., s.238.

kurulan " Divân-ı Harb-i Örfî " oldu (10). Mahkeme tehcir sırasında, tehcir kararının uygulandığı bölgelerde idarî ve askerî görevlerde bulunanlardan, hakkında şikâyet olanların yargılanmalarına öncelik verdi (11):

Mütareke döneminin en etkili kuruluşlarından olan bu Divân-ı Harb-i Örfî'de tehcir suçlarından dolayı ilk yargılananlar, tehcir sırasında Boğazlıyan Kaymakamı olan Mehmed Kemal Bey ve arkadaşları oldu (12). Yozgad ve Boğazlıyan tehcirinden dolayı yargılanan Mehmed Kemal Bey, yine bu mahkemenin hakkında idam kararı verdiği ilk kişi oldu (13). Kemal Bey'in yargılanması, hakkında verilen karar ve kararın infazı, dönemin gündeminde ilk sıraları işgal etti. Bunda dönemin özel şartlarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bunların başında - Ermeniler'in etkili olduğu- İtilâf Devletleri'yle olan ilişkilerimiz yer almaktadır. İkinci olarak Mütareke dönemi hükümetlerinin, özellikle Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin ittihatçı düşmanlığı gösterilebilir. Çünkü Damat Ferid Paşa Hükümeti ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası yanlıları, Ermeni tehciri ile ilgili yargılamaları, ittihatçılığın hesaba çekilmesi şeklinde algılamakta idiler (14). Diğer bir önemli husus da Divân-ı Harb-i Örfî'nin yapısı ve tavrıdır ki, mahkemenin Ermeni intikam hareketinin bir aracı gibi görülmesine sebep olmuştur (15).

Bu ve benzeri sebepler, Mehmed Kemal Bey'in muhtemel bir suistimalden dolayı yargılanması gibi bir zeminde sürmesi gereken yargılanmasının boyutlarını çok aşmış ve Mehmed Kemal Bey 'i -bir bakıma- Türk milleti adına Ermeniler'e ve İtilâf Devletleri'ne hesap veren bir konuma getirmiştir. Dolayısıyla Mehmed Kemal Bey'in yargılanması ve idamı " kurban siyaseti "nin (16) bir parçası olarak görülmüştür.

-
- 10) **Takvim-i Vekayi**, 21 Kânun-evvel 1334; **İkdam**, 22 Kânun-evvel 1918. Bu Divân-ı Harb-i Örfî Damat Ferid Hükümeti döneminde çıkarılan bir karamâme ile lağvedildi ve üyelerinin çoğu değiştirilerek yeniden kuruldu. **Takvim-i Vekayi**, 11 Mart 1335.
 - 11) Yozgad, Trabzon, Musul, Büyükdere (İstanbul), tehcirleri gibi davaların yanında, bu Divân-ı Harb-i Örfî İttihat ve Terakki ileri gelenlerini de yargıladı. **Hâdisât**, 29 Nisan 1919.
 - 12) Kemal Bey'le birlikte yargılananlardan biri Yozgad Jandarma Kumandanı Tevfik Bey, Diğer Yozgad Evkaf Memuru Feyyaz Ali Bey'dir.
 - 13) Mahkeme, Kemal Bey'le birlikte yargılananlardan Feyyaz Bey'in -17. duruşmada- ayrıca yargılanmasına karar verirken, Tevfik Bey'e 15 yıl geçici kürek cezası verdi. **Memleket** , 1 Nisan 1919; **Sabah**, 14 Nisan 1919.
 - 14) Dönemin basını, özellikle Alemdar ve Sabah gazetelerinin yayınları bunun en açık örnekleridir.
 - 15) Divân-ı Harb-i Örfî üyeleri arasında Ermeni, Rum ve Musevilerin de bulunduğu dikkate alınırsa durum açıklık kazanmış olur.Bkz.**Takvim-i Vekayi**, 21 Kânun-evvel 1334, 11 Mart 1335.
 - 16) İsmail Hâmi, " Kurban Siyaseti ", **Memleket**, 9 Nisan 1919 ; Kemal Bey'in yaptığı savunmadan hareketle kaleme alınan yazıda verilebilecek bir idam kararının maksadı üzerinde durulmaktadır.

Mehmed Kemal Bey'in " kurban siyaseti " gereği yargılanması ve idamı, Millî Mücadele ruhunun güçlenmesinde de etkili oldu (17). Bu sebeple 14 Ekim 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan bir kanunla, "millî şehit " ilân edildi.

Birinci derecede sorumlu olmamasına rağmen kendisinden büyük hesaplar istenilen ve dikkatlerin üzerinde toplandığı Mehmed Kemal Bey kimdir?

B. Mehmed Kemal Bey'in Hayatı

Mehmed Kemal Bey, Sirkeci Gümrük Salonu Müdürlüğü'nden emekli (18) ve Dersaadet Rüsûmât Muhasebe Başkâtiplerinden Arif Bey (19) ile Rodoslu Şeyh Vasfî Efendi kızı Nafia Hanım'ın oğludur (20). 1 Mart 1884 tarihinde babasının memuren bulunduğu Beyrut'ta doğdu (21). " Husûsî ibtidaî mekteplerinde, mukaddemât-ı ulûm-ı diniyeyi gördükten sonra", Rodos'ta Medrese-i Süleymaniye Mektebi'nde ilk öğrenimini, pekiyi derece ile 10 Ocak 1899 tarihinde tamamladı. Orta öğrenimini de yine pekiyi derece ile 20 Temmuz 1899 tarihinde, Rodos Mekteb-i İdâdî-i Mülkiyesi'nin rüşdiye kısmında tamamladı. Antalya İdâdîsi'nde başladığı lise öğrenimini, iyi derece ile 14 Şubat 1901 tarihinde İzmir İdâdîsi'nde tamamladı (22). İdâdîden sonra bir süre Beyrut Fransız Mektebi'nde de okuyan (23) Mehmed Kemal Bey, 24 Temmuz 1908 'de Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'den pekiyi derece ile mezun oldu

Mezuniyetini müteakip 9 Eylül 1908 tarihinde 500 kuruş maaşla Beyrut Vilâyeti maiyyet memurluğuna tayin edildi. Bu ilk görevi sırasında ilâveten, 7 Ekim 1908'

-
- 17) Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemâlî Bey 14 Ekim 1922 tarihinde TBMM'nde yaptığı konuşmada şu sözlere yer vermişti : "... Kemal Bey'in idamıdır ki Anadolu'daki harekât-ı milliyenin başlangıcına sebebiyet vermiştir ve bu Büyük Millet Meclisi, Kemal Bey'in idamının neticesinde doğmuştur. Kemal Bey Anadolu'da kendi hâliyle çalışan ve uğraşan ve kan döken bir halkın ilk kurbanı oldu..." T.B.M.M.Z.C., C.XXIII, Ankara 1960, s.406.
 - 18) Mücellidoğlu Ali Çankaya , **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III, Ankara 1968-1969, s.1156; **Türk Ansiklopedisi**, C.XXI, Ankara, 1974, s. 473.
 - 19) Başbakanlık Arşivi, Sicill-i Ahvâl Defteri, Nu: 166, s.155. Kandemir, " Boğazlıyan Kaykamamı Nasıl Asıldı", **Tarih Hazinesi**, Sayı 12, Temmuz 1951, s.621' de , Arif Bey'in " ... aslen Teselya Yenişehirî eşrafından..." olduğu belirtiliyor.
 - 20) Çankaya, a.g.e., C.III, s. 1156; T.A., C.XXI, s.473.
 - 21) Doğum tarihi, Sicill-i Ahvâl Defteri'nde hicrî 3 Cemâziyel-evvel 1301 (milâdî 1 Mart 1884) ve rûmî 14 Mart 1300 (milâdî 26 Mart 1884) olarak yer alıyor.
 - 22) Sicill-i Ahvâl Defteri'nde idâdîden mezuniyet tarihi rûmî 1 Şubat 1316 (milâdî 14 Şubat 1901) ve hicrî 28 Şevval 1318 (milâdî 18 şubat 1901) şeklinde verilmiş.
 - 23) **Zaman**, 8 Nisan 1919; **İkdam**, 8 Nisan 1919 . Fransız Mektebi'nde okuduğu sicilinde yer almamakla beraber, "...Fransızca tekellüm ve kitabet etdiği ..." belirtilmektedir. Ayrıca, Rumca bildiğine dair bilgi için bkz. Çankaya , a.g.e., C.III, s.1157.

den 3 Aralık 1908 tarihine kadar Merkab Kazâsı (Beyrut) kaymakam vekilliğinde bulundu. Bu görevde iken stajını tamamladı ve 24 Kasım 1909 'da Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti maiyyet memurluğuna nakledildi (24).

Mehmed Kemal Bey asil olarak tayin edildiği bu memuriyeti sırasında, 6 Mart 1910 tarihinden başlayarak Rodos İdâdîsi Türkçe ve Malûmât-ı Medeniyye dersleri öğretmenliği de yaptı (25). Rodos'ta bulunduğu sırada vefât eden büyük pederi Şeyh Vasfî Efendi'nin yerine, intikal ile postnişin olduğu hakkında bilgi de mevcuttur (26). 9 Eylül 1911 tarihinde Rodos'taki görevinden ayrılan Kemal Bey, Türk-İtalyan Harbi sebebiyle 17 Aralık 1911 tarihinde 1500 kuruş maaşla Selânik Vilâyeti'ne bağlı Doıran Kazâsı kaymakamlığına tayin edildi. Bir süre sonra Balkan Harbi'nin çıkması ve sıhhi sebeplerden dolayı daha uygun bir yere naklini istedi. Bunun üzerine 16 Ekim 1912 tarihinde aynı maaşla ve becâiş suretiyle Gebze Kazâsı kaymakamlığına nakledildi. 10 Haziran 1913 tarihinde de 2000 kuruş maaşla ve yine becâiş suretiyle Karamürsel Kazâsı kaymakamlığına nakledildi (27).

Karamürsel kaymakamlığı sırasında askere alınan Mehmed Kemal Bey, " ... gayrı müsellâh ve sâbiteye tefrik... " edilmesi üzerine , Dâhiliye Nezâreti'ne müracaat etti (28) ve 12 Haziran 1915 tarihinde Boğazlıyan kaymakamlığına tayin olundu. Boğazlıyan kaymakamı iken, 20 Ağustos-9 Ekim 1915 tarihleri arasında 5000 kuruş maaşın 1/3' ü ile Yozgad mutasarrıf vekilliğinde bulundu(29).

Boğazlıyan kaymakamlığı sırasında, ilki 18 Temmuz 1915'te gelen emirler gereği 1915 Ağustos'unun ortalarına kadar Ermeniler'in sevkiyâtıyla ilgilendi (30). Ermeni isyanlarının yoğun olduğu bir dönemde bu göreve getirilen Kemal Bey, isyanları bastırmanın yanında tehcir işiyle de ilgilenmek zorunda kaldı. Bu durum, göç kafilelerine refakat eden görevlilerce meydana getirilen bazı suistimaller ile birtakım söylentilerin Kemal Bey'e dayandırılmasına yol açtı.

24) Sicilinde "... asillik vürûduna mebni infikâk..." ederek Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti'ne gönderildiği belirtiliyor. Çankaya, a.g.e., C.III, s. 1156' da ve T.A., C.XXI, s. 473' te kaymakamlık öncesi bu iki görevin staj dönemini kapsadığı ifade ediliyor.

25) Çankaya , a.g.e., C.III, s. 1156 ve T.A., C.XXI,s. 473'te, bunlara ilâvetenTarih-Coğrafya dersleri de verildiği belirtiliyor.

26) Hâdisât, 8 Nisan 1919; Zaman 8 Nisan 1919.

27) Mehmed Kemal Bey hakkında Sicill-i Ahvâl Defteri'nde yer alan bilgiler Karamürsel kaymakamlığına tayini ile son bulmaktadır.

28) Hâdisât, 8 Nisan 1919 ; Zaman, 8 Nisan 1919.

29) Çankaya, a.g.e., C.III, s. 1156. Kemal Bey mahkemedeki ifâdesinde, " Yozgad mutasarrıf vekâletinde Eylül gayesine kadar bulundum. Oradan Boğazlıyan'a gelip Nisan nihayetine kadar kaymakamlık ettim... " diyor. Sabah , 9 Şubat 1919.

30) Memleket, 6, 25 Mart 1919.

24 Nisan 1916 tarihinde Boğazlıyan kaymakamlığından alınarak, terfi ile Basrı Eski Şam Kazâsı (31) kaymakamlığına tayin edilen Mehmed Kemal Bey, buradan da 20 Eylül 1916 tarihinde aynı maaşıyla İzmir Muhacirîn Müdürlüğü'ne nakledildi (32).13 Haziran 1917' de bu görevden "...Boğazlıyan kaymakamlığında bulunduğu sırada menkul ve gayri menkul birtakım malların yağma edilmesinde ihmal ve terâhîsi görüldüğü tahkikatle sâbit olduğu cihetle Ankara Vilâyeti Meclis-i İdâresi'nin 22 Ocak 1916 gün ve 185 sayılı lüzum-u muhâkeme kararı üzerine..." azledildi. Yozgad İstinaf Mahkemesi'nde yapılan muhakemesi sonunda, 25 Temmuz 1918' de itham edildiği suçlardan beraatine karar verildi. Beraatinden sonra azil kararı kaldırıldı ve Konya Zer'iyyât Müfettişliği'nde görevlendirildi (33).Bu görevde iken, Boğazlıyan kaymakamlığı sırasında Ermeni tehciri ile ilgili olaylardan sorumlu olduğu gerekçesi ile , Aralık 1918 ortalarında tevkif edilerek İstanbul'a getirildi (34).

Bir müddet Polis Müdüriyeti (Sansaryan Han) 'nde tutuklu kalan (35) Kemal Bey, bu sırada Tetkik-i Seyyiât Komisyonu'nca sorguya çekildi (36). 7 Ocak 1919 'da "...taht-el-hıfz Divân-ı Harb-i Örfî Heyet-i Tahkikiyesi'nce celb olunarak..." burada da sorgulaması yapıldıktan (37) sonra Bekirağa Bölüğü'ne gönderildi (38).

-
- 31) Suriye Vilâyeti'ne bağlı kazâ. Bkz. İlmîye Sâlnâmesi, Dâr'ül-hilâfet'ül-ilmîyye, 1334, s. 236. Çankaya, a.g.e., C.III, s.1157'den naklettığımız bu bilgide kazânın adı " Batraski Şam" olarak veriliyor. Başka bir kaynaktan bu tayin yeri " Basreski " şeklinde yer alıyor. Bkz. Hâdisât, 8 Nisan 1919. Kemal Bey mahkemedeki ifâdesinde Boğazlıyan kaymakamlığından sonra bu kazâyı zikretmeksizin, "... Oradan İstanbul'a geldim. İzmir Muhacirîn Müdürü oldum. " diyor. **Sabah**, 9 Şubat 1919.
- 32) **Sabah**, 9 Şubat 1919 ' da ve Hâdisât, 8 Nisan 1919' da İzmir olarak verilen yer, Çankaya, a.g.e., C.III, s.1157'de ve T.A., C. XXI, s.473'te İzmit şeklinde geçmektedir.
- 33) Çankaya , a.g.e.; C.III, s.1157; T.A., C.XXI, s. 473. Kemal Bey bu iki eserde geçtiği gibi Konya'da değil Yozgad'da yağılanmıştır. **Sabah**, 6,9 Şubat 1919; Kandemir, a.g.m., s.576.
- 34) **İkdam**,16 Kânun-evvel 1918. Çankaya, a.g.e., C.III,s.1157' deki, "... Tevfik Paşa Kabinesi yerine gelen I. Damat Ferid Kabinesi'nce 30 Ocak 1919'da Konya'da tevkif ettirilip İstanbul'a getirildi..." şeklindeki bilgi ile, T.A., C.XXI, s. 473'te yer alan aynı bilgiler yanlıştır. Bilindiği gibi, I. Damat Ferid Hükûmeti 4 Mart 1919'da kurulmuştur. Tutuklama ile ilgili verilen tarih de yanlıştır. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Kemal Bey ilk duruşmasında Ankara'da tevkif edilerek İstanbul'a getirildiğini söylemiştir. **Zaman**, 6 Şubat 1919.
- 35) " Mehmet Kemal Bey", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Ankara, 1969, Sayı 14, s. 39. Bu tarihlerde Sansaryan Han'ı İstanbul Polis Müdüriyeti olarak kullanılıyor ve tutuklular bir süre burada gözaltında tutulduktan sonra Bekirağa Bölüğü'ne gönderiliyorlardı. Bkz. **Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin Anıları**, Giriş: İsmail Arar, İstanbul 1986, s.76.
- 36) Tetkik-i Seyyiat Komisyonu: Divân-ı Harb-i Örfî'ye sevk edilecek kişileri tespit eden ve ilk sorgulamasını yapan kurul.
- 37) **İkdam**, 8 Kânun-sâni 1919 ; **Sabah**, 8 Kânun-sâni 1919.
- 38) **Alemdar**, 10 Kânun-sâni 1919.

Muhtelif sorgulamaların ardından , 5 Şubat 1919 ' da gerçekleşen ilk duruşma ile Divân-ı Harb-i Örfî' deki yargılaması başladı (39).

Yaklaşık iki ay süren ve 7 Nisan 1919'da sona eren yargılamada - mahkeme heyetinin değişmesinden dolayı- iki safhada, toplam 18 duruşma yapıldı. Üyeleri arasında Ermeniler' in de bulunduğu mahkemenin dinlediği şahitlerin çoğu yine Ermenilerden oldu. Mahkeme, 8 Nisan 1919 tarihli kararıyla Kemal Bey'i Yozgad ve Boğazlıyan Ermenileri'nin tehciri sırasında, suistimal ve öldürme olaylarında gevşeklik gösterdiği gerekçesiyle idama mahkûm etti (40). Karar 10 Nisan Perşembe günü saat 19.00 sıralarında Bayezid Meydanı'nda salben yerine getirildi. Cenazesi ertesi günü büyük bir törenle Kadıköyü Kuşdili Çayırı'ndaki Mahmud Baba Türbesi'nde, oğlunun yanına defnedildi (41).

Mütareke döneminde Ermeni tehciri ile ilgili suçlardan yargılanarak ilk idam edilme talihsizliğine uğrayan Mehmed Kemal Bey iki defa evlenmişti. Birinci eşi Zühdî Paşa kızı Subhiye Hanım'dır. Bu eşinden Müzehher ve Müşerref adlarında iki kızı ile idamından iki yıl evvel İstanbul'da vefât eden Adnan adında bir oğlu oldu. Subhiye Hanım'dan ayrılması üzerine, Boğazlıyan kaymakamı iken Kayserili Başkomiser Ahmed Bey kızı Hatice Hanım'la evlendi. Kendisinin idamından sonra doğan Adnan (Ergüder) adında bir oğlu da bu hanımından oldu (42).

C. Mehmed Kemal Bey'in Sicil Kaydı

Yeni yazıya aktararak fotokopisini verdiğimiz Mehmed Kemal Bey'in sicil kaydı, Başbakanlık Arşivi Sicill-i Ahvâl Defterleri (43) numara 166, sahife 155' te yer almaktadır. Sicill-i Ahvâl Defterleri ile ilgili verilen bilgiler arasında, Osmanlı memurlarının

39) **Sabah**, 6 Şubat 1919.

40) Karar Metni için Bkz. **Sabah**, 14 Nisan 1919.

41) **İkdam**, 13 Nisan 1919. Cenaze merasimine katılmaktan dolayı birçok kişi kovuşturma ve tutuklamaya maruz kaldı. Bkz. **Alemdar**, 18, 19, 20,21, 22 Nisan 1919 ; **Sabah**, 19, 20, 21 Nisan 1919 ; **İkdam**, 19, 21,22 Nisan 1919.

42) Çankaya, a.g.e., C.III, s. 1157. Kemal Bey'in Seniye, Nâmiye ve Münir adlarında kendisinden küçük üç kardeşi vardır. Çankaya, 1954' te Kemal Bey'in kardeşlerinin ve çocuklarının hayatta olduklarını yazıyor. Bkz. Mücellitoğlu Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyelliler**, C. II-III, Ankara, 1954, s.613. Kitabın yeni baskısından yalnızca çocuklarından söz ediyor ve 1969' da hayatta olduklarını belirtiyor. Çankaya, **Yeni Mülkiye...** C.III, s.1157.

43) Sicill-i Umûmî adını da taşıyan bu defterler, " II. Abdülhamid' in saltanatı başlangıcında 12 Sâfer 1296/1878 tarihinde teşekkül eden, Sicill-i Ahvâl Komisyonu' nun çalışmaları sonucu, bütün dahiliye ve mülkiye memurlarının biyografilerinin tesbiti ve büyük sicillere kaydedilmesi ile meydana gelmiştir. Defterler, adı geçen komisyonun kayıt sicilleridir. Değişiklik ve ilaveler aynı sicillere müteakip yıllarda işlenmiştir. " Atillâ Çetin, **Başbakanlık Arşivi Kılavuzu**, İstanbul 1979, s. 46.

sicil kayıt işlemlerinin Saltanat'ın kaldırıldığı tarihe kadar tutulduğu belirtilmekle (44) beraber,Kemal Bey'in 10 Haziran 1913 tarihinde tayin edildiği Karamürsel kaymakamlığından sonraki görevleri hakkında bilgi ilavesi yoluna gidilmediği görülüyor.

Mehmed Kemal Bey'in rik'a türünde yazılan sicilinin, beş ayrı görevli tarafından muhtelif tarihlerde oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Sicildeki ilk kayıt tarihi, rûmî "1 Kânun-evvel 1325 " (milâdî 14 Aralık 1909) olarak veriliyor (45). Bu tarihte yapılan ilk ondört satırlık kaydın aynı kişinin kaleminden çıktığı anlaşılıyor. Kimliği, öğrenim hayatı ve ilk memuriyetiyle ilgili bilgileri içeren bu satırların ardından, yazı karakteri farklı olan ve sonuna mim harfi konulan iki satırlık bir cümle gelmektedir (46). Başka bir görevli tarafından kaydedilen bu kısımda, Kemal Bey'in daha önce belirtilen memuriyetleri sırasında bulunduğu ek görevlerle ilgili bilgiler verilmektedir. Fakat bu defa kayıt tarihi konulmamıştır. Bu kaydın ardından, yazı karakterindeki farklılığı daha bâriz olan dokuz satırlık kısımda (47), hemen üstteki iki satırlık kaydı tutan görevlinin yaptığı gibi, sonuna mim harfi konulan üç ayrı cümle bulunmaktadır. Bu kısmı yazan görevlinin de kayıt tarihi vermediği görülmektedir. Sicil kaydının 26-29. satırlarının, yazı karakteri diğerlerinden farklı olan ve adını 30. satırdaki mühürde yer aldığı şekliyle Abdülvâhid bin Hüseyin olarak verebileceğimiz başka bir görevli tarafından doldurulduğunu anlaşılmaktadır. Bu görevlinin imzası ile birlikte kayıt tarihini rûmî "28 Kânun-sânî 328 " (milâdî 11 Aralık 1912) olarak verdiği görülüyor. Sicil kaydı, mühürden sonra yine yazı karakteri diğerlerinden farklı olan iki satırlık cümle ile son buluyor(48). Son kaydı yapan görevlinin rûmî " 4 Teşrin-sânî 329 " (milâdî 17 Kasım 1913) olarak verdiği kayıt tarihinden sonra attığı imzadan isminin-muhtemelen-Mutahhar olduğu anlaşılmaktadır.

44) Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. III, İstanbul 1983, s.210. Pakalın , defterlerin sayısının " ikiyüzden fazla." olduğunu yazmakla beraber, Atillâ Çetin, a.g.e., s. 46'da defterlerle ilgili şu bilgileri veriyor : " Tasnif, büyük boy ve kalın 196 adet sicil defterinden ibarettir. Bu sicillerde , 92137 devlet memurunun biyografileri mevcuttur. " Midhat Sertoğlu, **Muhteva Bakımından Başvekâlet Arşivi**, Ankara 1955, s. 81 ' de de defterlerin sayısı 196 olarak veriliyor.

45) Bkz. 14.satır.

46) Bkz. 15. ve 16. satırlar.

47) Bkz. 17-25.satırlar.

48) Bkz. 31. ve 32. satırlar.

Mehmed Kemal Bey' in sicli kaydı

SICILL-I UMÛMÎ

- (1) Mehmed Kemal Bey Dersaadet Rûsûmât Muhâsebe Baş Kâtibi Ârif Bey'in mahdûmudur.
- (2) Bin üçyüz bir senesi Cemâzî-el-evvelinin üçünde " 14 Mart sene 1300 " Beyrut şehrinde tevellüd eylediği nüfus tezkere-i Osmâniyesinde muharrerdir.
- (3) Husûsî ibtidâi mekteplerinde mukaddemât-ı ulûm-ı dîniyeyi gördükten sonra Rodos Cezîresi'nde Medrese-i Süleymâniye nâm mekteb-i ibtidâide ve cezîre-i mezkûre mekteb-i idâdî-i
- (4) mülkiyesinin rüşdiye kısmında ve Antalya ve İzmir mekteb-i idâdîlerinde ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne' de hürriyet ulûm ve fûnûnu tahsil ve ikmâl ederek alî-ül-a'lâ derecelerden
- (5) " 29 Kânun-evvel sene 314 " târihli ibtidâi ve 8 Temmuz sene 315 " târihli rüşdiye ve âlî mertebeden " 1 Şubat sene 316 " ve " 28 Şevval sene 318 " târihli idâdî ve alî-ül-a'lâ
- (6) dereceden " 10 Temmuz sene 324 " târihli âlî şahâdetnâmelerini almışdır. Türkçe ve Fransızca tekellüm ve kitâbet etdiği tercüme-i hâl varakasında mündericdir.
- (7) Bin üçyüz yirmi altı senesi Şa'bân-ı şerîfinin on ikisinde " 27 Ağustos sene 324 " beş yüz guruş maaşla Beyrut Vilâyeti maiyyet memûrluğuna ta'yîn kılınarak ilâveten
- (8) memûriyet sûretiyle sene-i merkume Şevvali'nin on ikisinden " 25 Teşrîn-evvel sene 324 " Zî'l-ka'desi' nin dokuzuna kadar " 20 Teşrîn-sânî sene 324 " Merkab Kazâsı kaimmakam vekâletinde bulunub
- (9) ayruca hums hesâbiyle iki yüz guruş otuz para vekâlet maâşını almış ve asillik vürûduna mebnî infikâk etmiş ve üç yüz yirmi yedi senesi Zî'l-ka' desinin
- (10) on birinde " 10 Teşrîn-sânî sene 325 " maâşıyla Cezâir-i Bahr-ı Sefid Vilâyeti maiyyet memûrluğuna tahvil kılınmıştır.
- (11) Mezkûr memûriyetlere târih-i tayîn ve nakliyle miktdâr-ı maâşını mutazammın Dâhiliye Nezâreti Muhâsebesinin " 29 Teşrîn -sânî sene 325 " târihli müzekkere-i müzeyyelesi asıl tercüme -i hâl varakasıyla
- (12) birlikde Sicill-i Ahvâl İdâresi' nce hıfz edilmiş ve Merkab Kazâsı kaimmakam vekâletinde müddet ve hüsn-i hizmetiyle miktdâr-ı maâş ve sebep-i infikâkını mübeyyen kazâ-i mezkûr meclis-i
- (13) idâresinin Lâzkiye Sancağıyla Beyrut Vilâyeti meclis-i idârelerinden müzeyyel " 24 Teşrîn -sânî sene 324 " târihli mazbatasıyla nüfus tezkere-i Osmâniyesi ve mekteb şahâdetnâmeleri

- (14) aynen görülerek iâde olunmuşdur fi gurre-i Zi'l-hicce sene 1327 ve fi 1 Kânun-evvel sene 1325
- (15) Mümâileyhin şehr-i mezkûrun yirmi yedisinde 27 Teşrîn-sânî sene 325 ayruca beş yüz guruş maâşla Rodos Mekteb-i İdâdîsi sınıf-ı rüşdiye Türkçe ve Malûmât-ı Medeniyye ve idâdî
- (16) birinci sene Malûmât-ı Medeniyye muallimliklerine memûr edildiği Maârif Nezâreti'nin 21 Şubat sene 325 târihli tezkere-i cevâbiyesinde beyân kılınmıştır. M
- (17) Mümâileyhin bâlâda muharrer " 27 Ağustos sene 324 târihinden " 9 Teşrîn-sânî sene 325 târihine kadar Beyrut Vilâyeti maiyyet
- (18) memûriyetinde bulunarak maâşât tevkifâtı kat' olduğu Beyrut Vilâyeti Meclis-i İdâresi' nin 10 Teşrin sâni sene 326
- (19) târihli mazbatasından münfehim ve mazbata-i mezkûre aynen görülerek iâde edilmiştir.M
- (20) Mümâileyhin Cezâir-i Bahr-ı Sefid maiyyet memûriyetinde 24 Kânûn-sânî 325 târihinden 27 Ağustos sene 327
- (21) târihine kadar bulunarak müddet-i nizâmiyesi münkazî olmasına mebnî infikâk ederek tekaüd âdatından
- (22) ilişiği olmadığı ve hüsn-i ifâ ve vazîfe eylediği Cezâir Vilâyeti Meclis-i İdâresi'nin aynen görülüb
- (23) iâde edilen "8 Teşrîn-evvel 327 târihli mazbatasından anlaşılmıştır. M
- (24) Mümâileyh bin üç yüz yirmi dokuz senesi Zi'l-hiccesinin yirmi beşinde "4 Kânûn-evvel sene 327" bin beş yüz
- (25) guruş maâşla Doyran Kazâsı kaimmakamlığına tayin buyurulmuşdur. M
- (26) Mümâileyhin hüsn-i hizmet ve gayreti mesbûk olmağla berâber ahvâl -i sihiyesi orada ve vehâmet-i hevâiyesi derkâr olan o havâlîde devâm-ı memûriyete
- (27) tehîr-i müsâade bulunduğu beyâniyle münâsib bir mahalle nakli Selânik Vilâyeti'nden tevârüd eden tahrîrâtta iş'âr kılınmış olmasına mebnî bin üç yüz
- (28) otuz senesi Zi'l-kadesinin beşinde 3 Teşrîn-evvel sene 328 maâş-ı hâfisi ve becâyiş sûretiyle Gekbüze Kazâsı kaimmakamlığına nakil buyurulmuşdur.
- (29) fi 28 Kânûn-sânî sene 328 Hüseyin
- (30) Abdülvâhid bin Hüseyin
- (31) Mümâileyh muvafakat ve istidâsı vechiyle bin üç yüz otuz bir enesi Recebinin beşinde " 28 Mayıs sene 329 " iki bin guruş maâş-ı hâfisi ve becâyiş sûretiyle Karamürsel
- (32) Kazâsı kaimmakamlığına nakil buyurulmuşdur fi 4 Teşrîn-sânî sene 329 Mutahhar

نتیجات عمومی

مخبرهای بک در سعادت و مسرت محاسبه کرده طایف عارف کلمات خود را ...
 چه او چیزی در سینه که جاده اولیست او چون ...
 حضور ایشان بلند است و در علم و دینی کور کور است ...
 بکینه شدی سرخ و انقباض و از این بکینه انداز بر من ...
 در ۹۸ کلام از تاریخ ایشان ...
 در ۱۰۰ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 چه او چیزی در سینه که سینه سینه است ...
 در ۱۰۱ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۲ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...

در ۱۰۳ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۴ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۵ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۶ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۷ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۸ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۰۹ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۰ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۱ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۲ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۳ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۴ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۵ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۶ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۷ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۸ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۱۹ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...
 در ۱۲۰ کلام تاریخ عامان در تمام طایفه اهل ...

در سینه همه در سینه و سینه همه در سینه ...
 همه در سینه همه در سینه همه در سینه ...

در سینه همه در سینه همه در سینه ...
 همه در سینه همه در سینه همه در سینه ...

